

Mimari Özellikleri ve Değişimleriyle Geçmişten Günümüze Zonguldak Memleket Hastanesi

Sudenur KÜÇÜKKOYUNCU^{1*}, Mehmet ŞENER²

Öz

Memleket hastaneleri, Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan süreçte hizmet veren, faaliyet gösterdikleri yerin kaynakları ve yöneticileri eliyle inşa veya idare edilmeleri sebebiyle isimlerinde "yerel" olma anlamını barındıran hastanelerdir. Osmanlı'nın son yıllarında faaliyet gösterdiği bilinen bu hastaneleri, o dönem dönüşmeye başlayan sağlık politikalarının bir uzantısı olarak görmek mümkündür. Sağlık alanındaki modernleşme adımları ve izlenen sağlık politikaları, Geç Osmanlı Dönemi'nde batıya ait gelişme ve uygulamaların takip edilmeye başlanması ekseninde şekillenmiştir. Bu adımlar çerçevesinde süreç içerisinde sivil hastaneler kurulmaya başlanmıştır. İlk kurulan sivil hastaneler çoğunlukla gureba hastanesiyken, ilerleyen yıllarda yerel insiyatif eliyle olmak üzere memleket hastanesi adıyla da inşa edildikleri görülür.

Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası, özellikle Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanı olarak görev yaptığı dönemde, koruyucu sağlık hizmeti sağlanmasının bakanlığın temel görevi olarak görülmesi, hastane yapıları ve sağlık hizmetlerine yaklaşımda yenilikçi politikalar izlenmesinin temel nedeni olmuştur. Bu doğrultuda sağlık politikalarında modernleşme adımları, hastaneler bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiş; memleket hastanelerinin sayılarının artırılmasının yanında yeni numune hastaneleri açılmıştır. Bu çerçevede çalışmada, Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenmeye başlanan bu politikalar ekseninde yeni inşa edilen ya da Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet sonrasına uzanan memleket hastanelerinin tarihçelerine ve mimari özelliklerine dair genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmada ele alınan Zonguldak Memleket Hastanesi, Cumhuriyet'in kuruluşu sürecinde inşa edilerek açılan ilk yüksek donanımlı hastanelerden biri olmasının yanında günümüze uzanan süreçte işlevini koruyarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde Zonguldak Atatürk Devlet Hastanesi bünyesinde bulunan yapı, Zonguldak Devlet Hastanesi adı altında hizmet vermektedir. Çalışma kapsamında "memleket hastaneleri"ne dair de genel bir çerçeve oluşturabilme adına, dönemin başka memleket hastanelerinin de ele alınan konu başlıkları ekseninde Zonguldak Memleket Hastanesi'yle bütüncül olarak incelenmesi yöntemi izlenmiştir. Bu bağlamda Zonguldak Memleket Hastanesi; tarihsel süreç, mimari özellikler, geçirdiği müdahaleler ve işlevsellik durumu ekseninde mercek altına alınmakta olup çalışma sonucunda memleket hastanelerinin tarihsel ve mimari gelişimine dair yeni bilgi ve bakış açıları oluşturulmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Sağlık, Hastane, Memleket Hastanesi, Zonguldak Memleket Hastanesi

¹ Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Kocaeli, Türkiye (ORCID NO: 0009-0007-1097-3948)

*İlgili Yazar/Corresponding author: kucukkoyuncusudenur@gmail.com

² Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Kocaeli, Türkiye (ORCID NO: 0000-0001-8137-8547)

Zonguldak Memleket Hospital from the Past to the Present: Its Architectural Characteristics and Changes

Abstract

"Memleket hospitals" are hospitals that operated from the Ottoman period through the early years of the Republic. The term reflects their local character, as they were established or administered through local resources and by local authorities in the places where they operated. These hospitals, which operated during the final years of the Ottoman Empire, can be regarded as an extension of the transformation in health policies taking place during this period. Modernization efforts in the healthcare sector and health policies during the Late Ottoman Period were shaped by the adoption of Western developments and practices. Within this context, civilian hospitals began to be established. While the first civilian hospitals were mostly established as "gureba hospitals" (hospitals for the poor), in subsequent years, "memleket hospitals" were also established through local initiatives. Following the establishment of the Republic, particularly during the tenure of Dr. Refik Saydam as Minister of Health, the recognition of preventive healthcare as the ministry's primary responsibility led to the adoption of innovative policies concerning hospital buildings and healthcare services. In this regard, modernization efforts in healthcare continued during the Early Republican Period, particularly in the field of hospital development. In addition to increasing the number of memleket hospitals, new numune hospitals were also established. Within this framework, the study aims to provide a general assessment of the history and architectural characteristics of memleket hospitals, including both newly constructed hospitals and those that continued from the Ottoman period into the Republican era, in the context of the policies implemented during the early years of the Republic. The Zonguldak Memleket Hospital, examined in this study, is one of the first well-equipped hospitals constructed and opened during the establishment of the Republic and has continued to function to the present day. Today, the building is part of Zonguldak Atatürk State Hospital and continues to serve as Zonguldak State Hospital. In order to establish a general framework for understanding memleket hospitals, the study also examines other memleket hospitals of the period alongside the Zonguldak Memleket Hospital with respect to the topics addressed in the study. In this context, the Zonguldak Memleket Hospital is examined in terms of its historical development, architectural characteristics, interventions, and current functionality. The study aims to contribute to a better understanding of the historical and architectural development of memleket hospitals by providing new information and perspectives.

Keywords: Early Republican Period, Healthcare, Hospital, Memleket Hospital, Zonguldak Memleket Hospital

1. Giriş

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde en çok rastlanan hastanelerden biri olmalarıyla birlikte, Geç Osmanlı Dönemi'nde de mevcut oldukları bilinen ve isimlerini "yerel" olma durumlarından alan memleket hastaneleri; her iki dönemin de sağlık alanında modernleşme çabalarının bir sonucu olarak görülebilir (Sarısaman, 2021, s.1880). Osmanlı'nın sağlık alanındaki modernleşme çabalarının başlangıç noktası, özellikle Geç Osmanlı Dönemi'nde Batıdaki ilerlemeleri inceleyerek kendisinde uygulama düşüncesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu tutumu ve yaşanan değişimler sonucu mevcut sağlık kuruluşlarına olan bakış açısı zamanla değişmiş, modern hastaneler sağlık alanındaki yerlerini almaya başlamışlardır (Atasoy, 2022, s.28-29). Türkiye'de

modern hastane kavramının ilk olarak, Geç Osmanlı Dönemi'nde askerî faaliyet alanında askerî hastaneler ile birlikte oluşturulduğu söylenebilir. Sonrasında sağlık alanındaki modernleşme politikaları, toplum sağlığına da yönelmiş ve nihayetinde sivil (askerî hastane harici) hastaneler kurulmuştur. Sağlık politikalarının toplum sağlığına yönelmesinde ve sonucunda sivil hastanelerin kurulmasında, salgın hastalıklardaki artışın ve halkın içinde bulunduğu kötü koşulların etkili olduğunu ifade etmek gerekir. Kurulan bu sivil hastaneler çoğunlukla, "gureba hastanesi" adı altında hizmet veren hastanelerden oluşmaktadır (Yazıcı Metin, 2020, s.253; Yıldırım vd., 2020, s.781). Sağlık alanındaki modernleşmenin fiziki karşılığı olarak görebileceğimiz bu hastanelerin yanı sıra, zamanla "memleket hastaneleri" ve "numune hastaneleri" gibi hastaneler inşa edilmiştir (Cansever & Gökkaya, 2022, s.427). Cumhuriyet Dönemi'nde mevcut bulunan memleket hastanelerinin bazılarının gureba hastanelerinden dönüştürüldükleri bazılarının ise Geç Osmanlı Dönemi'nde memleket hastanesi ismi ile zaten var oldukları bilinmektedir (Sarısaman, 2021, s.1879-1880). Numune hastaneleri ise Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında, yeni izlenmeye başlanan sağlık politikalarının bir sonucu olarak "örnek" teşkil etmesi amacı ile açılmışlardır. Numune hastaneleri de başlarda eski gureba ve memleket hastanelerinin binalarında hizmet vermiş olup, sonrasında değişen koşullar ve ihtiyaçlara yeterince cevap verememe durumu ile birlikte baştan inşa edilmişlerdir (Şener vd., 2020, s.74). Osmanlı Dönemi'nde gördüğümüz salgın hastalıkların Cumhuriyet Dönemi'nde de devamlılık hâli, koruyucu sağlık hizmetlerinin önem kazanmasına ve bu konuda Sıhhiye ve Muavenet-i İctimâiye Vekâleti (Sağlık Bakanlığı) tarafından çeşitli çalışmalar yapılmasına sebep olmuştur. Bu durumda tedavi edici sağlık hizmetleri; bakanlık yerine yerel yönetimler tarafından sağlanmış, bakanlık ise bu yönde teşvik edici ve özendirici bir rol üstlenerek daha öncesinde de amacından bahsettiğimiz numune hastanelerini açmıştır (Kökcü, 2014, s.99-100; Tekir, 2019, s.408). İdaresi yerel yönetimlerce yapılan hastanelerden olan ve çalışma kapsamında ele alınan Zonguldak Memleket Hastanesi, İstanbul Gureba Hastanesi ile birlikte 1924 yılında Sıhhiye ve Muavenet-i İctimâiye Vekâleti idaresine alınmış; öte yandan bu hastaneler dışında, yerel yönetimin kontrolü altında bulunan diğer memleket hastanelerinin tamamen Sağlık Bakanlığı bünyesine alınması ilerleyen süreçte mümkün olmuştur (Bilici, 2023, s.161).

Haklarında sınırlı düzeyde bilgi mevcut olan memleket hastanelerinin incelenmesi, belgelenmesi ve günümüzde hangi vaziyet içerisinde olduklarına dair bilgi ve kaynakların genişletilmesinin, Cumhuriyet Dönemi mimarlığına dair yeni yaklaşım ve bakış açıları oluşturulabilmesi anlamında önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede çalışmada, Cumhuriyet Dönemi'nde hizmete açılmış ilk modern hastanelerden biri olan Zonguldak Memleket Hastanesi merkeze alınarak; bir bölümü günümüzde mevcut olmayan, bir bölümü ise varlığını asli işleviyle veya farklı işlevlerle sürdürmeye devam eden memleket hastanelerinin, tarihsel gelişimleri ve mimari özelliklerine dair yeni veri ve bilgiler elde edilmesi amaçlanmaktadır. Tescilli bir yapı olan ve korunma durumu hakkında kapsamlı bir akademik çalışma henüz gerçekleştirilmemiş olan Zonguldak Memleket Hastanesi'nin incelenmesi yoluyla, kültürel miras değeri taşıyan (yıkılmış veya varlığını sürdüren) memleket hastanelerinin günümüzdeki korunma durumlarına da biraz olsun ışık tutmak amaçlanmaktadır (URL-1). Çalışma kapsamında, bu hastanenin yanında Geç Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen diğer bazı memleket hastanelerine dair verilere de yer verilerek bütüncül bir değerlendirilme yapılmaya çalışılmış; bu sayede çalışmanın daha kapsayıcı bir pencereye sahip olması hedeflenmiştir. Makalede detaylı olarak ele alınan Zonguldak Memleket Hastanesi'nin; tarihçesi, kent içindeki yeri ve algısı, dönem mimarisini yansıtmada teşkil ettiği yer ve geçmişten günümüze geçirdiği müdahaleler ile işlevine dair koruduğu ve kaybettiği değerler, çalışmanın özgün içeriğini oluşturmaktadır. Makalenin hazırlığı sürecinde, yapı ziyaret edilerek yerinde

incelemelerde bulunulmuş; yapının mevcut durumu çalışmada sunulan fotoğraflar ile ortaya konmuştur.

2. Sağlık Alanında Modernleşme Politikaları Çerçevesinde Geç Osmanlı Dönemi'nde Açılan Sağlık Kuruluşları

19. yüzyıla kadar uzanan tarihsel süreçte, dünya geneli ve Osmanlı İmparatorluğu'nda programlı sağlık politikaları ve sağlık hizmetlerinin bulunduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. 19. yüzyıl ile birlikte kamu belli sağlık hizmetlerini devletin üstlenmesi gerektiği düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlar. Bu düşünce ile birlikte 19. yüzyılın ilk yarısından sonra başta Batı ülkelerinde olmak üzere sağlık hizmeti sunma üzerine yeni konular gündeme gelmiş ve sağlık alanında sistemleşme-modernleşme süreci başlamıştır (Aydın, 2004, s.187). Batıdaki gelişmeleri her alanda gözlemleyen Osmanlı Devleti, sağlık alanında da bu tavrını sürdürmüş sonuç olarak sağlık alanında bazı değişimleri hayata geçirmiştir. Bu süreçte sağlık yapılarına dair temel algı ve pratiklerin, bu yapıların devlet bünyesinde kamuya da hizmet eden kuruluşlar olduğu şeklinde değiştiği söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bahse konu sağlık alanında modernleşme adımları ilk olarak III. Selim Dönemi'nde askeriye bünyesinde başlamıştır. III. Selim Dönemi'nden II. Mahmud Dönemi'ne miras kalan gelişmeler ile bu alanda modernleşme süreci hız kazanmış; II. Abdülhamid Dönemi'nde ise bu atılımlar bir hayli üst seviyelere çıkarak sağlık kuruluşu sayısı artmıştır (Atasoy, 2022, s.29-31; Çelik, 2022, s.5-8). Bahsedilen modernleşme sürecinde yaşanan gelişmelerden biri olarak; 1871 yılında "memleket tabipliği" kavramı ortaya konmuş ve çeşitli görev alanlarına gönderilmek üzere hekimler atanmıştır. 1913 yılına gelindiğinde, sağlık alanındaki düzen ve örgütlenmenin daha iyi sağlanması hedefiyle Sağlık Müdürlüğü ve Sıhhiye Meclisleri'nin kurulması gibi gelişmeler yaşanacak, memleket tabipliği statüsü yerini hükümet tabipliğine bırakacaktır (Aydın, 2004, s.195-201).

II. Abdülhamid, kendi döneminde inşa edilen sağlık kuruluşlarının yapım faaliyetlerini hızlandırmış ve bir kısmının masraflarını kendi bütçesinden finanse etmiştir. O dönem süregelen frengi, çiçek ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar kaynaklı salgınlar; gelişmiş hastanelere olan ihtiyacı daha açık ortaya koymuştur (Çelik, 2022, s.20). Bulaşıcı hastalıklara karşı Daülkelp, Telkihane, Tedbirhaneler, Bakteriyolojihane-i Şahane vb. gibi ilgili sağlık hizmetine yönelik çeşitli kuruluşların oluşturulması bu dönemde sağlık alanına dair yapılan modernleşme girişimlerinin arasında yer almaktadır (Atasoy, 2022, s.30; Çelik, 2022, s.20-21). Sultan Abdülmecid Dönemi'nde ilk çağdaş sivil sağlık kuruluşunun kurulması ile devam eden modern hastane inşa etme faaliyetleri, II. Abdülhamid Dönemi'nde de sivil hastanelerin sayılarının artırılmasıyla devam etmiştir (Atasoy, 2022, s.30-31). Geç Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen hastaneler, kamu sağlığı üzerindeki etki düzeyleri bağlamında değerlendirildiğinde, sivil hastane statüsündeki gureba hastanelerinin öne çıkan hastane yapılarından olduğu görülür. Bunun nedeni kamuya sağlık hizmeti vermesi amacıyla kurulan ilk sivil sağlık kuruluşlarının yaygın olarak "gureba" ismiyle anılmalarıdır. Bazı görüşlere göre bu hastaneler, Cumhuriyet Dönemi'nde memleket hastanesi olarak anılmışlardır (Yıldırım vd., 2020, s.781).

3. Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Uzanan Bir Sağlık Kuruluşu: Memleket Hastaneleri

Memleket hastaneleri (vilayet hastaneleri); isimlerini yerel olma durumlarından alan, genellikle vatandaşların destekleri ve yerel yönetimlerin finansmanları ile kurulmuş hastanelerdir (Sarısaman, 2021, s.1880). Memleket hastanelerinin ortaya çıkışının, 1913 yılında yerel yönetimler için çıkartılan "İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanunu Muvakkati" kanunu ile mümkün olduğunu ifade eden (Evsile, 2018, s.3) ya da "İzmir

Memleket Hastanesi” ibaresinin geçtiği 1879 yılına ait bir belge bulunması nedeniyle “memleket hastanesi” tabirinin daha eskiye dayandığını ifade eden çeşitli kaynaklar mevcuttur (Sarısaman, 2021, s.1880). Bu çerçevede Osmanlı Dönemi’nde de mevcut bulundukları bilinen bu hastanelerin, Cumhuriyet Dönemi’nde “memleket hastanesi” ismiyle yapım faaliyetlerinin devam etmesi (Bilici, 2023, s.161) veya bazı gureba hastanelerinden dönüştürülmeleri ile birlikte bu dönemde sayıları artmıştır (Yıldırım vd., 2020, s.781).

Sözü edilen gureba hastanelerinin tamamı ve memleket hastanelerinin ise belli bir bölümü için, Geç Osmanlı Dönemi’nden Cumhuriyet’e devir olan sivil statüdeki hastaneler tanımlaması yapılabilir. Bu hastanelerin yanı sıra tifüs, sıtma, frengi, verem, çiçek vb. daha birçok hastalıkta Osmanlı’dan alınan miraslar arasında bulunmaktadır (Öztürk, 2024, s.123-125). Cumhuriyet’in ilk yıllarında; bahsedilen bulaşıcı hastalıklarla savaşılmaması, sağlık örgütlenmesinin sağlanması ve kamunun sağlık hizmetlerinden iyi bir şekilde yararlanabilmesinin sağlanması gibi çözülmesi gereken ciddi sorunlar bulunmaktaydı (Tekir, 2019, s.408). Bu sorunların çözümü için izlenmeye başlanan politikalar ile birlikte TBMM’nin faaliyete geçmesinin akabinde 3 Mayıs 1920 tarihinde, bugünkü Sağlık Bakanlığı’nın temelini oluşturan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti kurulmuştur (Çetin Aslan & Türkmen, 2021, s.686). 1923-1937 döneminde Sağlık Bakanı olarak görev yapan Dr. Refik Saydam’ın sağlık politikalarına dair farklı vizyonu çerçevesinde, koruyucu sağlık hizmetleri bakanlığın asli görevi olarak görülmüştür. Tedavi edici sağlık hizmetleri ise yerel idarelerin vazifesi sayılmış, bakanlık bu noktada özendirme ve örnek teşkil etme yönünde hamleler yapmıştır. Sağlık Bakanlığı, gureba ve memleket hastanelerine çeşitli desteklerde bulunmuş, yerel idarelere hastane açmaları konusunda katkı sunmuş ve öncülük etmek adına 1924 yılında numune hastanelerini kurmaya başlamıştır (Cansever & Gökkaya, 2022, s.427-428). “Numune” nin sözlük karşılığı “örnek” olup, hastane adlarının önüne böyle farklı bir ön ad getirilmesi dönem içinde çeşitli tartışmalara yol açsa da söz konusu “numune” ifadesi kullanılmıştır (Altay,2015, s.103-104). Numune hastaneleri ilk olarak 1924 yılında Sivas, Ankara, Erzurum ve Diyarbakır gibi o dönemde büyük ölçekli sayılabilecek şehirlerde açılmıştır. Sonrasında hem numune hastaneleri açılmaya devam etmiş hem de birçok ilde memleket hastaneleri ve ilave binaları inşa edilmiştir (Cansever & Gökkaya, 2023, s.427).

Cumhuriyet Dönemi’nde sağlık alanındaki işleyiş ve mevcut düzene bakıldığında, salgın hastalıklar için Osmanlı’da hükümet tabipleri görevlendirildiği bilinirken, Cumhuriyet Dönemi’nde bu görevin “koruyucu hekimlik” vasfıyla gerçekleştirildiği görülür. Süreç içerisinde Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, koruyucu sağlık hizmeti sağlama görevinde bulunan hekimlere yüksek ödeme sağlanmasına dayalı bir politika izlenmiştir (Kökcü, 2014, s.100). 1930’ a kadar Türkiye’ de bulaşıcı hastalıkların salgın şeklindeki seyri nedeniyle ve sağlık sisteminin düzenlenmesi adına 24 Nisan 1930’da Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanun ile birlikte Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık Bakanlığı) sağlık işlerinin tamamının muhatabı olmuş ve toplum sağlığı adına tehdit oluşturan tüm hastalıklara karşı koymak, devletin temel ilkelerinden biri hâline gelmiştir (Tekir, 2019, s.427).

Sağlık alanında izlenen politikalar dahilinde, süreç içerisinde sivil hastanelerin yönetimine dair yeni düzenlemeler söz konusu olmuştur. İdaresi ve mali ihtiyaçları yerel yönetimlerce karşılanması nedeniyle zaman zaman maddi yetersizlikler yaşayan ve bu nedenle verdikleri sağlık hizmetlerinin sürekliliği ve niteliğini noktasında çeşitli zorluklar yaşayan bazı gureba ve memleket hastanelerinin, Sağlık Bakanlığı bünyesine alınmaya başlanması bahse konu düzenlemelerin en önemlilerinden biri olmuştur (Evsile, 2018, s.3). Zonguldak Memleket Hastanesi ve İstanbul Gureba Hastanesi, 1924 yılında Sağlık Bakanlığı’na bağlansa da tüm memleket hastanelerinin bakanlık

bünyesine dahil edilerek devlet hastanesi olarak nitelendirilmeye başlanması 1954 sonrasında gerçekleşebilmiştir (Bilici, 2023, s.161).

3.1. Mimari Özellikleriyle Memleket Hastaneleri

Memleket hastanelerinin ilk olarak Geç Osmanlı Dönemi'nde kurulmaya başlayıp Cumhuriyet'in ilanında hemen sonra da yaygın olarak açılmaya devam edilmelerinin, yapıların mimari özelliklerinin şekillenmesine belli düzeyde yansıdığını ifade etmek gerekir (Bilici, 2023, s.161). Bu hastanelerin inşa edildikleri dönem aralığında, farklı koşullar ve mimarlık üsluplarının mevcut olduğu ve bazı memleket hastanelerinin gureba hastanelerinden dönüştürüldüğü (Öztürk, 2024, s.124) dikkate alındığında, tüm memleket hastanelerini kapsayan ortak bir mimari tipolojinin mevcut olduğunu iddia etmek mümkün olmayabilir. Ancak yaygın olarak inşa edildikleri dönemin kamu yapılarında büyük ölçüde milli mimari üslubunun uygulanması nedeniyle, memleket hastanelerinde de ağırlıklı olarak bu üslubun görüldüğü yorumu yapılabilir (Aktemur & Arslan, 2010, s.3). Geç Osmanlı Dönemi'nde inşası tamamlanan ya da inşasına o dönem başlanıp Cumhuriyet Dönemi'nde açılan memleket hastanelerinde milli mimarlık üslubunda tasarımlar ağırlıkta olmakla birlikte, Geç Osmanlı Dönemi kamu yapılarında uygulamaları görülen Barok, Neoklasik, vs. gibi batı menşeli üsluplarla inşa edilmiş memleket hastanelerinin de mevcut olduğu görülür. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen memleket hastanelerine genel olarak bakıldığında ise milli mimari üslubuyla tasarlanan yapılar yanında, modern mimarlık anlayışının tercih edildiği yapı örneklerine rastlamak da mümkündür.

Bu çerçevede örneğin inşaatına Geç Osmanlı Dönemi'nde başlanan, dönem koşulları sebebiyle 1924 yılında hizmete açılabilen ve geçirdiği çeşitli restorasyonlarla birlikte günümüzde asli işlevini sürdürmeye devam eden Kayseri Memleket Hastanesi; üçgen alınlıklı girişi, simetrik yapısı ve merdiven tasarımıyla neoklasik ve barok mimarlık üsluplarının baskın olduğu bir yapı hüviyetindedir (Saltuklu, 2019, s.149; URL-2). Öte yandan, 1906 yılında hizmete başlayan ve 1983 yılında yıkılarak günümüze ulaşamayan İnegöl Memleket Hastanesi ise kırma çatısı, saçakları, pencere düzeni ve giriş cephesi kurgusu itibarıyla milli mimarlık üslubu özelliklerini yansıtan bir yapı olarak karşımıza çıkar (URL-3).

Bunların yanında, 1914 yılında inşasına başlanarak 1922 yılında tamamlanan Kırklareli Memleket Hastanesi ise; "U" plan şeması, sivri kemerli pencereleri, kırma çatısı, geniş saçakları, ahşap payandaları ve giriş cephesi kurgusu ile milli mimarlık üslubunda tasarlanmış olup, belli yönlerden çalışmada ele alınan Zonguldak Memleket Hastanesi ile benzer mimari özelliklere sahiptir (Fot. 1). Yapıya 1955 ve 1960 yıllarında ihtiyaç dahilinde sağlık hizmetine katkı sunacak ilaveler yapılmıştır. Dönem içerisinde çeşitli tadilatlar geçirerek özgün işlevini sürdüren hastane, 1967 yılında yıkılarak varlığını yitirmiştir (URL-4). Cumhuriyet'in ilanından sonra da inşa edilerek faaliyet gösteren birçok memleket hastanesi mevcuttur. Örneğin, 1931 yılında inşası tamamlanarak hizmet vermeye başlayan ve simetrik bir plan şemasına sahip olan Ordu Memleket Hastanesi de (Fot. 1) sahip olduğu kırma çatısı, geniş saçakları, kemerli pencere düzeni ve kat hizası ile üst pencereleri boyunca devam eden silmeleri ile I. Ulusal Mimari Akım özelliklerini yansıtan bir yapıdır (URL-5). 1938 yılında hizmete açılan Manisa Memleket Hastanesi ise (Fot. 1) kütle tasarımı ve cephe özellikleri ile Erken Cumhuriyet döneminde modernist anlayışta tasarlanmış bir memleket hastanesi örneği olarak karşımıza çıkar (URL-6.)

Fot. 1. Kırklareli Memleket Hastanesi (URL-4) (solda), Ordu Memleket Hastanesi (URL-5) (ortada), Manisa Memleket Hastanesi (URL-6) (sağda)

4. Mimarisi ve Korunma Durumuyla Zonguldak Memleket Hastanesi

4.1. Hastanenin Tarihçesi ve Kentsel Konumu

Zonguldak Memleket Hastanesi 1923 yılında kurulmuş bir Erken Cumhuriyet Dönemi hastanesidir (Fot. 2). 1922 yılında yayınlanan Türkiye Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Zonguldak Sancağı kitabında, 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Zonguldak'ta milli üslupta elli beş yataklı bir hastane yapımına başlandığı ve yapı projesinin Mimar Muallim Kemaleddin Bey tarafından düzenlendiği ifade edilmektedir. Yine aynı kitapta hastaneden ilk olarak "amele hastanesi" adı ile bahsedilmektedir (Atasoy, 2022, s.344; Cemal, 1922/2011, s.43).

Fot. 2. Zonguldak Memleket Hastanesi'ne Ait Eski Fotoğraflar (soldan sağa URL-7 ve URL-8)

Hastane amele hastanesi adı ile inşa edilmiş olsa da sonrasında memleket hastanesi olarak hizmet vermiştir (Kara, 2012, s.116). Cumhuriyet gazetesi yazarı A. Fuat 1930'da, Zonguldak ile ilgili izlenimlerini aktarırken şehrin mevcut hastanesini "muazzam memleket hastanesi" ifadesi ile tanımlamıştır (Kayış, 2020, s.134). Sonraki yıllarda Site Devlet Hastanesi olarak da anılan yapı günümüzde Zonguldak Atatürk Devlet Hastanesi çatısı altında, Zonguldak Devlet Hastanesi (Site Ek Bina) adıyla hastane işlevinde kullanılmaya devam etmektedir (URL-9). Hastane; Karadeniz Bölgesi, Zonguldak ili, Merkez ilçesi, Bahçelievler Mahallesi'nde 389 ada 685 nolu parselde, 17.909,91 m²'lik alan üzerinde bulunmaktadır (URL-10, Şekil 1).

Şekil 1. Kuşbakışı Hastane Arazisi (solda), Vaziyet Ölçeğinde Memleket Hastanesi ve Çevresindeki Binaların Şematik Gösterimi (sağda) (Şekiller Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması'ndan Alınan Görsel Üzerine Yazar Tarafından Oluşturulmuştur, 2025, URL-10)

Memleket Hastanesi yapısının, kuzeybatı ve güneydoğu uçlarında iki ek bina bulunduğu görülmektedir. Bu ekler, poliklinik ve acil birimidir. Aynı alan içerisinde hastane binasından ayrı olarak ÇEKÜS Binası (Çocuk, Ergen, Kadın ve Üreme Sağlığı Hizmetleri Birimi), Nükleer Tıp Bölümü ve laboratuvar binası bulunmaktadır (Şekil 1). Zonguldak İl Sağlık Müdürlüğü internet sayfasından ulaşılan bilgiye göre yapı, Zonguldak Devlet Hastanesi (Site ek bina) adıyla 2010'da Zonguldak Atatürk Devlet Hastanesi bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır (URL-9).

4.2. Mimari Özellikleri

1923 yılında inşası tamamlanan hastane iki katlıdır (Fot. 3). Zemin ve birinci kattan oluşan yapı, kolları kısa ve yayvan bir "U plan" şemasına sahiptir. U plan şemasının dikdörtgen gövdesinde, arka cepheye çıkıntı yapacak şekilde simetrik konumlandırılmış iki adet merdiven alanı bulunmaktadır. Zemin kat plan şemasında sirkülasyon orta akstaki koridor ile sağlanmış, odalar koridorun iki yanına sıralanmıştır. Zemin kat; başhekimlik, müdür yardımcısı odaları, evrak kayıt, depo, evde sağlık birimi, denetimli serbestlik birimi, eğitim salonu, insan kaynakları, bilgi işlem, çay ocağı gibi idari işleve sahip birimler ile buradaki birimlere hizmet eden mekânlardan oluşmaktadır. Bunların yanında kan alma birimi, taş kırma ünitesi, laboratuvar, idrar laboratuvarı ve doktor dinlenme alanı gibi sağlık işlevine sahip mekânlar ile bunlara destek veren bölümler de zemin katta yer almaktadırlar (Fot. 4). Birinci kat ise; hasta odaları, fizik tedavi ünitesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon birimi, dinlenme odası, hemşire odası, servis deposu ve ibadethane gibi genellikle sağlık işlevine hizmet eden ve bu işlevdeki birimlere destek veren mekânları barındırmaktadır. Birinci kat planında bulunan eczane ve buraya ait depolar poliklinik binasının parçası olup memleket hastanesinin özgün plan şeması sınırı içinde değildir. "U" formun iki kolundan kuzeybatı yönünde olanı, poliklinik binasının yapıya doğrudan bitleştirilmesi nedeniyle, özgün hâline göre değişim göstermiştir (Fot. 4).

Fot. 3. Zonguldak Memleket Hastanesi Dış Görünümü (Yazar Arşivi)

Fot. 4. Zemin Kat Planı (Yazar Arşivi) (solda), Birinci Kat Planı (Yazar Arşivi) (sağda)

Türkiye Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Zonguldak Sancağı kitabında, 1920 yılında milli üslupta bir hastane inşa edilmesi durumundan bahsedilmiştir (Atasoy, 2022, s.344; Cemal, 1922/2011, s.43). Bu minvalde incelendiğinde hastanenin, o dönemin benimsenen üslubu olan “İ. Ulusal Mimarlık Akımı” üslubu ile tasarlandığı görülmektedir. Simetrik plan şeması, sivri kemerli ana giriş kapısı, girişin iki yanında yer alan sütunlar, birbirini tekrar eden sivri kemerli ve dikdörtgen ahşap pencereler, pencereleri üstlerinden çevreleyen silmeler, geniş saçaklar ve kiremit kaplı kırma çatı ile giriş saçığını ve çatıyı destekleyen ahşap payandalar, yapının bahse konu üslupta inşa edildiğini gösteren temel mimari bileşenlerdendir (Fot. 5).

Fot. 5. Sırasıyla (soldan sağa); Ana Giriş Kapısı, Pencere Formları, Silmeler, Ahşap Payandalar (Yazar Arşivi)

Binanın iki kolunun da birinci katında balkonlar bulunmaktadır (Fot. 6). Bina, kullanılan yapı malzemeleri bağlamında incelendiğinde; hastanenin açıldığı dönemdeki ilk personellerinin bulunduğu, giriş kapısı önünde çekilmiş bir fotoğraf doğrultusunda özgün duvarların kesme taştan yapıldığı tahmin edilmektedir (Fot. 6). Cephenin günümüzdeki hâlden özgün cephe malzemesini net olarak tahmin etmek mümkün olmamıştır. Nahit Sırrı Örik'in 1937'de Tan Gazetesi'nde “Kıskançlık” adıyla parça parça yayınlanan romanının, 22 Eylül 1937 tarihindeki bölümünde hava tasviri yapılırken Zonguldak Soğuksu Mahallesi'ndeki tepede bulunan büyük ve beyaz hastanenin sisten görünmediğinden bahsedilmektedir (Kocabıyık, 2006, s.18,42; URL-

11). Bu durum hastanenin kent silüetindeki yerini ve var olma durumunu ortaya koymaktadır.

Fot. 6. Balkon (Yazar Arşivi) (solda), Özgün Cephenin Yakından Görünüşü (Yazar Arşivi) (sağda)

4.3. Yapılan Müdahaleler ve Koruma Durumu

Tarihsel süreç içerisinde yapılan bazı müdahalelerin, tescilli bir yapı olan Zonguldak Memleket Hastanesi'nin özgün mimari kimliğinde bazı değişimlere sebebiyet verdiği görülür. Örneğin poliklinik ve acil binalarının memleket hastanesi binasına; taşıyıcı, çatı ve duvar gibi elemanlar ile birlikte direkt olarak birleştirildiği görülmekte olup, bu durumun bina cephesinin özgün durumunu değiştirdiği ve birleşim noktalarında bazı pencerelerin kapanmasına yol açtığı dikkati çeker (Fot 7). Plan bazında bakıldığında ise eklenen binaların plan şemalarının, memleket hastanesinden farklı olarak simetrik özellik taşımayan şemalardan oluştuğu, bunun da yapının özgün planimetrik yapısından farklı plan yapılarına sahip yapılarla bağlantılı hâle gelmesine sebebiyet verdiği görülür (Fot. 7).

Fot. 7. Poliklinik Binasının Memleket Hastanesi ile Bitişik Olduğu Kısım (Yazar Arşivi) (solda), Kapanan Pencereler (Yazar Arşivi) (ortada), Poliklinik Plan Şeması (Yazar Arşivi) (sağda)

Cephe dokusu ve kullanılan malzemenin de özgün hâline göre farklılıklar içerdiği, yazar Nahit Sırrı Örik tarafından aktarılan ve eski fotoğraflarda görülen "beyaz" cephenin günümüzde mevcut olmadığı görülür (Kocabıyık, 2006, s.42) (Fot. 8). İdrar tahlil laboratuvarı gibi özel mekânların pencere boşluklarının kapatılması da cephe kurgusuna yapılan müdahaleler arasındadır (Fot. 8). İç mekânlarda kullanılan malzemenin de özgün hâline göre farklılıklar içerdiği ve değişikliklerin yapıldığı dikkati çeker. Hastanenin eski koridor fotoğraflarında görülen zemin malzemesinden farklı olarak, günümüzde koridorlarda zemin malzemesi olarak fayansın kullanıldığı görülür (Fot. 8). Eski fotoğraflardan yapının ilk hâlinde tavanda kullanılan malzeme ile ilgili çıkarım yapılamamakta olup günümüzde zemin katta, hastane yapılarında yaygın

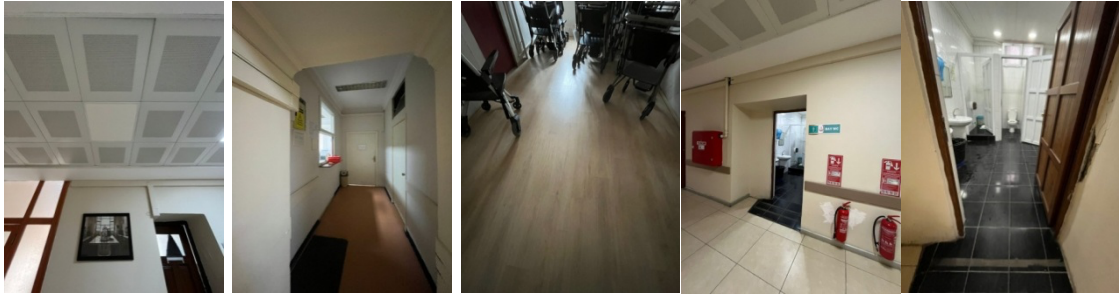
olarak kullanılan asma tavanın, birinci katta ise sıva/boyanın tavan kaplama malzemesi olarak kullanıldığı görülür (Fot. 9).

Fot. 8. Sırasıyla (soldan sağa); Günümüzde Dış Cephenin Görünümü ve Kullanılan Kaplama Malzemeleri, Kapanan Pencere, Hastanenin Koridoruna Ait Eski Bir Fotoğraf, Güncel Koridor Malzemesi (Yazar Arşivi)

Zemin malzemesi; güneydoğu tarafındaki kolda bulunan laboratuvar, tuvaletlerde ve hasta yatak odalarında özgün hâlden farklıdır.

Laboratuvar, antibakteriyel PVC zemin kaplaması, hasta yatak odalarında lamine ahşap kaplama bulunmaktadır (Fot.9). Eski fotoğraflarda özgün hâli ile ilgili bir veri bulunmamakla birlikte, ıslak hacim zeminin günümüzde koridordan daha yüksekte olduğu görülür. Bu durumda erişilebilirlik açısından koridor ve ıslak hacimler arasında rampa düzenlendiği dikkati çeker (Fot.9). Döşeme yüksekliğinin tesisat amaçlı yapıldığı tahmin edilmekle birlikte bunun asıl sebebi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Fot. 9. Sırasıyla (soldan sağa); Günümüzde Zemin Kat Tavanı, Laboratuvar Zemin Kaplaması, Hasta Odası Zemin Kaplaması, Islak Hacim Rampa Düzenlemesi (Yazar Arşivi)

Hastanenin plan şemasından ve dış cephesinden kütle hareketi ile okunabilen, çevresine göre yüksek, iki adet simetrik merdiven evi bulunmaktadır. Merdiven evlerinde bulunan iki ana merdiven, özgün olarak varlığını sürdürmektedir (Fot.10). Yapılan müdahaleler işlev bazında değerlendirildiğinde memleket hastanesinin eski fotoğraflarında görülen bazı işlevler hâlâ devamlılığını sürdürürken, bazı işlevlerin varlığını yitirdiği fark edilir. Örneğin, yapının net olarak hangi bölümünde oldukları bilinmemekle birlikte yapıya ait eski fotoğraflarda kan alma birimi, laboratuvar birimi, ameliyathane, kadın ve erkek hasta koğuşları, ilaç deposu gibi sağlık işlevine hizmet eden alanlar görülmektedir (URL-12; Fot.10). Güncel durumda, memleket hastanesi yapı sınırı içerisinde ameliyathane ve koğuş düzenli birimlere rastlanmamıştır. Ancak laboratuvar, kan alma birimi, taş kırma ünitesi, fizik tedavi ünitesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon birimi, odyometri, hasta odaları, doktor dinlenme odası, hemşire odası gibi özelleşmiş ve genel sağlık işlevli alanlar bulunmaktadır (Fot. 11). Ayrıca evrak kayıt, insan kaynakları, başhekimlik, müdür yardımcısı odaları, evde sağlık bürosu, denetimli serbestlik birimi, bilgi işlem birimi gibi teknolojik ve idari işlevler de memleket hastanesi bünyesinde kendilerine yer edinmişlerdir (Fot. 12).

Fot. 10. Merdiven Evi (solda), Merdiven (ortada), Sırasıyla Laboratuvar, Ameliyathane, İç Hastalıkları Kadın Koğuşu ve İlaç Deposuna Ait Eski Fotoğraflar (sağda) (Yazar Arşivi)

Farklı işlevleri bir arada barındırması ve poliklinik ile acil binasının arasında bulunması durumlarının, tarihî binayı ana bina olma durumundan çıkartıp bir geçiş alanına dönüştürdüğü söylenebilir. Yapının ilk inşa edildiği dönemde sahip olduğu fiziki bütünlüğün ve değerlerin bazılarının, bahse konu bitişme, arada kalma ve geçiş alanı hâline gelme nedenleriyle zarar gördüğü; bunun da gerçekleştirilen müdahalelerin yapının miras değeri ve tescil olma durumunun yeterince gözetilmeden müdahaleler yapılmasından kaynaklandığını belirtmek gerekir. Bir asır gibi uzun sayılabilecek bir süredir hizmet verdiği, sağlık hizmetlerinin bu sürede ciddi değişim ve gelişmelere tanıklık ettiği, yapının işlevsel ve fiziki bağlamda eskime geçirdiği düşünüldüğünde yapıda tarihsel süreç içerisinde çeşitli müdahale ve tadilatların gerçekleştirilmesinin doğal olduğunun altını çizmek gerekir. Ancak sonrası için yapıya yönelik planlanan müdahalelerin, yapının bahse konu değer ve kimliklerinin daha dikkatli bir şekilde gözetilerek hayata geçirilmesinin daha uygun olacağı ifade edilmelidir. Zonguldak Memleket Hastanesi değişen şartlar ve standartlar ile birlikte, bahsedilen çeşitli dönüşüm ve değişimleri geçirmiş olsa da özgün hastane işlevini sürdürmekte, özgün cephesini büyük oranda korumakta, inşa edildiği dönemin milli üslubunu yansıtmakta ve Zonguldak için önemli bir değer olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Fot. 11. Sırasıyla (soldan sağa); Kan Alma Birimi, Odyometri, Taş Kırma Ünitesi, Fizik Tedavi Ünitesi ve Hasta Odası (Yazar Arşivi)

Fot. 12. Sırasıyla (soldan sağa); Evrak Kayıt ve İnsan Kaynakları, Müdür Yardımcısı Odası, Denetimli Serbestlik Bürosu (Yazar Arşivi)

5. Değerlendirme ve Sonuç

Zonguldak Memleket Hastanesi, I. Ulusal Mimari Akım özelliklerini taşıyan bir Erken Cumhuriyet Dönemi hastanesidir. Sonradan eklenen poliklinik ve acil blokları ile

birleşerek Zonguldak Devlet Hastanesi (Site Ek Bina) adını alan yapı, 2010 yılında Zonguldak Atatürk Devlet Hastanesi bünyesine dahil olmuştur (URL-9). Bahsedilen ek yapıların, hastanenin zamanla mevcut iş yükünü karşılayamaması sebebi ile inşa edildikleri tahmin edilmektedir. Vaziyet ölçeğinde bakıldığında, Memleket Hastanesi ve sonradan eklenen poliklinik ile acil kütleleri birbirlerinden ayırt edilebiliyor olsalar da hastane içerisinde ve cepheler nezdinde birbirlerine bitişik şekilde bulundukları görülmektedir. Bu “bitişik” bulunma durumu, Zonguldak Memleket Hastanesi’ne yapılan en temel müdahaledir. Söz konusu müdahale, kütlelerin bir araya gelme şekilleri ile tarihî binayı ana kütle olmaktan çıkartıp daha çok mevcut işlevler arası bir bağlantı kütlesi hâline getirmiştir. Yerinde yapılan incelemelerde, memleket hastanesi binasının ana ve diğer giriş bölümlerinin acil çıkış alanları olarak tanımlandığı ve mevcut sirkülasyonun bu alanlarda yoğun olmadığı gözlenmiştir. Bu da yapının, özgün hâlinde olduğu gibi, merkezde ve tek yapı olma özelliğini yitirdiğine ve farklı yapılar bütününe bir parçası hâline geldiğine işaret eder -ki bu da tescilli olan bu yapının sahip olduğu bazı değerlerin yitirildiğini gösterir (URL-1).

Plan şeması değerlendirildiğinde, memleket hastanesi binasının farklı işlevleri bir arada barındırdığı görülür. Zemin katta sağlık işlevine sahip mekânların yanı sıra önemli ölçüde idari işlevlere ayrılmış mekânların da var oluşu, hastane içerisindeki “geçiş mekânı” sirkülasyonunu açıklayan en önemli unsurdur. Bina, üst katında bulunan hasta odaları ile sağlık hizmeti işlevini sürdürmekte olup; zemin kattaki “geçiş mekânı” hâline gelme durumu bu katta görülmemektedir. Değişen ve gelişen sağlık standartlarını barındırdığı işlevlerle birlikte sağlama çabası, binanın özgün hâline yapılan bazı müdahaleler ile sonuçlanmıştır. Laboratuvar odaları için zeminler antibakteriyel pvc malzeme ile kaplanmış, eski fotoğraflarında taş döşeme olarak görünen zeminler varlığını yitirmiştir. Laboratuvar koşullarının sağlanması amacıyla yapıldığı düşünülen bazı cephe müdahalelerinin, cephenin özgün hâlini değiştirdiği görülmüştür. Bu doğrultuda kapatılan bazı cephe boşlukları, cepheyi özgün hâline göre belli ölçüde farklılaştırmıştır. Islak hacim olarak kullanılan mekânlar, tesisat gereği yapıldığı tahmin edilen, yükseltilmiş döşeme uygulamasına tabi tutulmuştur. Yapının eski koridor fotoğraflarında varlığı görülmeyen rampaların, yükseltilmiş döşemenin bir gereği olarak günümüzde, ıslak hacim girişlerinde düzenlendiği görülmüştür. Tavanlar, günümüz hastanelerinde çokça görülen asma tavan uygulamasına tabi tutulmuştur. Tüm bu müdahaleler yapının özgün hâlinin algılanmasında bazı farklılıklara ve muğlaklıklara sebebiyet vermektedir. Zonguldak Memleket Hastanesi kurulduğu dönemde; kan verme birimi, laboratuvar ve ameliyathane gibi mekânları barındırması bakımından dönemine göre donanımlı bir Erken Cumhuriyet Dönemi hastanesi olup, belirtilen bu müdahalelerden bir bölümünün yapının tarihsel ve mimari önemine yeterince dikkat edilmeden gerçekleştirildiği, çalışma sonucunda karşımıza çıkan hususlardan biri olmuştur (URL-12). Zaman, değişen ihtiyaçlar ve güncel koşullar ile birlikte yeni işlevlerin yapı içerisinde yer edinmesi veya bazı değişikliklerin meydana gelmesi olağan bir durumdur ancak yapılan müdahalelerin, yapının özgünlüğünü minimum düzeyde etkileyecek şekilde gerçekleştirilmesi önemlidir.

Memleket hastanelerine dair genel bir değerlendirme yapıldığında bu hastanelerin, çoğunlukla inşa edildikleri dönemin baskın mimarlık üslubu ile tasarlanarak inşa edilmiş kamu yapıları hüviyetini taşıdıkları görülür. Geç Osmanlı Dönemi memleket hastanelerinde milli mimarlık üslubu yanında batılı mimarlık üsluplarının da tercih edildiği görülürken, Cumhuriyet Dönemi örneklerinde milli mimari üslubundaki hastaneler yanında modernist anlayışta örneklerin de mevcut olduğu görülmüştür. Zonguldak Memleket Hastanesi’nin inşa tarihine yakın tarihlerde kurulan hastaneler incelendiğinde, benzer mimari özelliklere sahip örneklerin olduğu görülmüştür. Cumhuriyet’in ilanı öncesinde inşa edilen Kırklareli Memleket Hastanesi ve

Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen Ordu Memleket Hastanesi gibi sağlık yapılarının benzer plan şeması ve cephe özelliklerine sahip olmalarının sebebi olarak, I. Milli Mimari Akım'ının yaygın olduğu dönem aralığında inşa edilmeleri gösterilebilir (URL-4;URL-5). Yapılan değerlendirmeler sonucunda memleket hastanelerinin, benzer fiziki ve işlevsel özellikleri taşısalar dahi plan şeması, cephe özellikleri ve kapasiteleri bakımından tamamen ortak ve kendilerine özgü bir tipolojiye sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

Çalışmada değerlendirilen ya da yer verilemeyen memleket hastanesi örneklerinin önemli bir bölümünün günümüzde mevcut olmaması, miras değeri taşıyan bu yapıların süreç içerisinde yeterince korunamadığını göstermektedir. Bu anlamda çalışmada ele alınan Zonguldak Memleket Hastanesi ve Kayseri Memleket Hastanesi gibi örneklerin, çeşitli değişim ve müdahalelere uğramakla birlikte asli işlevlerini sürdürüyor olmalarının, memleket hastanelerinin mimarisi ve tarihçesi hakkında detaylı gözlem yapma imkânı vermeleri anlamında önemli olduğu düşünülmektedir (URL-2). Makalenin ana inceleme konusu olan Zonguldak Memleket Hastanesi, diğer memleket hastaneleri ile mukayese edildiğinde, günümüze ulaşabilen ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde devlet hastanesi statüsünde hizmet veren az sayıda memleket hastanesinden biri olması nedeniyle de önem arz etmektedir. Maruz kaldığı müdahaleler sonucu özgün yapı kimliğinde ortaya çıkan bazı değişimlerle Zonguldak Memleket Hastanesi, kültürel miras değeri taşıyan yapılara yapılan müdahaleler noktasında ne gibi sonuçların doğabileceğinin ve nelere dikkat edilmesi gerektiğinin ipuçlarını barındırması anlamında da kayda değer bir örnektir. Zonguldak Memleket Hastanesinin tarihsel süreci, değişen ve gelişen koşullar ekseninde kullanımı devam eden hastanelerde çeşitli düzenleme ve eklemeler gerekebildiğini de göstermekte olup; şu andan sonra gerçekleştirilmesi muhtemel müdahalelerin, yapının tarihî ve kültürel değeri ile hastane işlevini bir arada gözetten bir bakış açısı ile hayata geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Teşekkür

Zonguldak Atatürk Devlet Hastanesi ve Zonguldak İl Sağlık Müdürlüğü'ne bulundukları katkı ve iş birliği için teşekkür ederiz.

Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit katkıda bulunduklarını beyan etmektedirler.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmanın tüm yazarları bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Kaynaklar

Aktemur, A. M. & Arslan, M. (2010). I. Ulusal Mimarlık Akımı ve İstanbul-Karaköy'deki Örnekleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (16), 1-32. <https://izlik.org/JA58RE24AM>

Altay, S. (2015). Atatürk Dönemi Sağlık Politikalarının Halka Yansımada Öncü Kurumlar: Numune Hastaneleri (1924-1938). (Tez No: 395966) (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=irl1Cyqjl28Tv9ueDnzagA&no=GlZpIlPwyFbQEeStw5e7hw>

Atasoy, S. (2022). Türkiye'deki Geç Dönem Osmanlı Hastane Binaları (1827-1923). (Tez No: 744416) (Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=qZCJr19Padu7CACHiAlt7g>

Aydın, E. (2004). 19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 15(15), 185-207. doi:10.1501/OTAM_0000000511

Bilici, S. (2023). Bursa Memleket Hastanesi ve Emin Barın'a Ait Bilinmeyen Bir Kitabe. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 160-174. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobild/issue/79120/1290103>

Cansever, İ.H. & Gökkaya, D. (2023). Numune Hastanelerinden Şehir Hastanelerine: Türkiye'de Hastanelerin Dünü, Bugünü ve Yarını. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 12(2), 425-436. doi:10.53424/balikesirsbd.1070010

Cemal, A. (2011). Türkiye'nin Sıhhi-İ İctimâi Coğrafyası Zonguldak Sancağı. Cemal Güven (Yay. Haz.). Konya: Aybil. (İlk baskı 1922)

Çelik, E. (2022). II.Abdülhamid Dönemi Sağlık Politikaları. (Tez No: 795428) (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=G_oJ1rKE4SgJUkomyAKpR4ZwcwZs0CcGZaVOYnjMEdii853cbf3hWhtlae9QcdNN

Çetin Aslan, E. & Türkmen, İ. (2021). Türk Sağlık Politikalarındaki Değişimlerin Hastane Popülasyon Yoğunluğuna Etkisi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 24(4), 681-698. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2159303>

Evsile, M. (2018). Cumhuriyet Dönemi'nde Sağlık Hizmetleri (1923-1950). Kesit Akademisi Dergisi, 4(13), 1-19. <https://izlik.org/JA98KS64FZ>

Kara, M. (2012). Cumhuriyet Dönemi'nde Ereğli Kömür Havzası (1920-1940). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 111-137. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deusosbil/issue/4627/63115>

Kayış, Y. (2020). 1930'lu Yılların İlk Yarısında Zonguldak'ı Ziyaret Eden Gezi Muhabirlerinin İzlenimleri. Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 6(1), 123-162. doi:10.30517/cihannuma.768809.

Kocabıyık, Ö. (2006). Nahit Sırrı Örik'in Romanlarında ve Hikâyelerinde Yapı ve Tema. (Tez No: 189886) (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=QVqtunA0dlB9D1xLSeWfCg&no=8Vn7pd3rbZW3v5ocQ2j8yg>

Kökcü, A.T. (2014). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History, 22(3), 98-105. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-turkiyede-cumhuriyet-donemi-saglikpolitikalari-69732.html>

Öztürk, O. (2024). Memleket Hastanelerinden Şehir Hastanelerine. Toplum ve Hekim, 39(2), 123-134. https://www.belgelik.dr.tr/ToplumHekim/kayit_goster.php?id=3187

Saltuklu, Z. (2019). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Ankara, Ağrı, Kayseri, Isparta ve Kastamonu İllerinde Yaşayan Batıl İnançlar Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1),141-157. doi:10.31463/aicusbed.542424

Sarısaman, S. (2021). Afyonkarahisar Gureba / Memleket Hastanesi. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 13(6),1879-1899. doi:10.9737/hist.2021.1064

Şener, M., Kışalı, E. & Afşeoğlu, F. (2020). Mimarlık Mirasını Korumama Sorunsalı: Konya Numune Hastanesi ve Eski-Yeni Karşılaşması. Mimarlık, 413, 74-78. <http://www.mo.org.tr/mimarlikDergisiDocs/pdf/MIMARLIK413.pdf#page=80>

Tekir, S. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. 65, 407-430. <https://izlik.org/JA95NU39BT>

Yazıcı Metin, N. (2020). Salgının Mimarisi: Osmanlı’da Frengi ve Gurebâ Hastaneleri (Kastamonu vilayeti örneği). MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(22), 252-270. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msgsusbd/issue/69526/1107282>

Yıldırım, G., Yılmaz, S. & Aburşu, F. (2020). 19. Yüzyılın Sonlarında Sağlık Alanında Modernleşmeye Bir Örnek: Sivas Gureba Hastanesi Projesi. Cumhuriyet Tarih Araştırmaları Dergisi. 16(32), 781-796. https://ctad.hacettepe.edu.tr/16_32/14.pdf

İnternet Kaynakları

URL-1: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/zonguldak/kulturenvanteri/zonguldak-devlet-hastanesi#:~:text=Table_title:%20Zonguldak%20Devlet%20Hastanesi%20%2D%20Zonguldak%20Table_content:,Parsel%20%7C%20Zonguldak%20Devlet%20Hastanesi:%20469%20%7C Erişim tarihi: 08/04/2025, 20.30.

URL-2: <https://kulturenvanteri.com/yer/kayseri-memleket-hastanesi/> Erişim tarihi: 22/07/2026, 16.30.

URL-3: <https://www.gencgazete.net/1983-yilinda-yikilan-tarihi-inegol-memleket-hastanesi-maziden-bir-kare> Erişim tarihi: 22/07/2026, 19.00.

URL-4: <https://www.alternatifgazetesi.com/kirklareli-memleket-hastanesi-1922> Erişim tarihi: 27/05/2025, 21.00.

URL-5: <https://www.orduolay.com/haber/19770870/ordunun-unutulmaz-mekanlari> Erişim tarihi: 27/05/2025, 22.00.

URL-6: <https://kulturenvanteri.com/yer/manisa-devlet-hastanesi-a-blok-binasi/> Erişim

tarihi: 22/07/2026, 16.30.

URL-7:<https://www.facebook.com/zonguldaknostalji/posts/memleket-hastanesi-site-devlet-hastanesi-1923yokluk-%C3%B6l%C3%BCm-kal%C4%B1m-sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-i%C3%A7inde-/1814370015380416/> Erişim tarihi: 10/06/2025, 14.30.

URL-8:<https://www.halkinsesi.com.tr/memleket-hastanesi> Erişim tarihi: 10/06/2025, 14.30.

URL-9: https://zonguldakataturkdh.saglik.gov.tr/?_Dil=1 Erişim tarihi: 10/06/2025, 14.30.

URL-10:
<https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/41.45077644632966/31.778356432914737>
Erişim tarihi: 15/05/2025, 20.30.

URL-11:
https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1937/tan_1937_eylul_/tan_1937_eylul_22_.pdf Erişim tarihi: 15/05/2025, 22.00.

URL-12:pusulagazetesi.com.tr/eskiden-memleket-hastanesi-denirdi-simdi Erişim tarihi: 13/07/2025, 21.30.